

Міжнародні економічні відносини

УДК 33.339.1

Заблоцька Ріта Олександрівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Zablotska Rita

*Doctor of Science (Ec.), Professor,
Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations
Educational and Scientific Institute of International Relations of
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0001-7174-8946*

**РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ОСВІТЯНСЬКИХ
ПОСЛУГ
REGULATION OF THE INTERNATIONAL EDUCATIONAL SERVICES
MARKET**

***Анотація.** Вступ. Процес дерегулювання сфери послуг спрямоване на обмеження загального втручання держави в який-небудь сектор послуг, тоді як лібералізація торгівлі послугами має на меті забезпечення того, щоб регулювання в країні не дискримінувало іноземних постачальників послуг на внутрішні ринки.*

***Мета.** Мета статті полягає в аналізі ролі освітянських послуг в економічних системах, особливостей і способів світової торгівлі освітянськими послугами, класифікацій інституційних бар'єрів в міжнародній торгівлі та визначення економічних та соціальних наслідків лібералізації ринків освітянських послуг.*

Матеріали і методи. Методологічну базу дослідження утворили теоретичні напрацювання світової економічної науки щодо регулювання міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків. Для досягнення поставленої мети було використано: історико-логічний метод, системно-функціональний підхід до аналізу економічних процесів та зв'язків, факторний та структурний аналіз.

Результати. У науковій статті проаналізовано особливості регулювання міжнародної торгівлі освітніми послугами в контексті основних чотирьох способів торгівлі послугами згідно класифікації Генеральної Угоди з Торгівлі Послуг (ГАТС). Визначено, що торговельні бар'єри обмежують конкуренцію та можуть впливати на асортимент, якість, вартість і ціну надання освітніх послуг. Доведено, що деякі типи обмежень в освітніх послугах є звичайними формами торговельних бар'єрів, які також діють в інших секторах послуг; інші є унікальними для даного сектора. З точки зору національної торговельної політики, обмеження в освітніх послугах видаються необхідними для досягнення цілей забезпечення якості, захисту споживачів, а також соціальних, культурних та/або інших економічних цілей. З'ясовано, що лібералізація торгівлі освітніми послугами сприяє глибшій інтеграції країн у глобальні ланцюги доданої вартості та розвитку сучасних навичок, необхідних для надання різноманітних послуг, зокрема бізнес-послуг, бухгалтерського обліку, дизайну та досліджень і розробок. Існує пряма залежність між темпами зростання знань та темпами зростання економіки. Обґрунтований тезис, що ефективна освітня політика може відігравати ключову роль у розвитку конкурентних можливостей національній економіці на глобальних ринках.

Перспективи. Ключовим питанням інституційного регулювання торгівлі освітніми послугами є оптимізація співвідношення регіоналізму та глобалізму на основі норм та принципів СОТ. Міжнародне

партнерство у сфері вищої освіти повинно діяти на основі чітко визначених правил. Держави-члени СОТ уже запровадили відповідні механізми, зокрема в межах ЮНЕСКО, через міжнародні угоди щодо визнання академічних кваліфікацій та мережу національних інформаційних центрів із підтвердження іноземних дипломів. Важливо продовжувати розвиток цих механізмів і забезпечити їх ефективне впровадження за підтримки урядів, щоб гарантувати захист прав здобувачів освіти.

Ключові слова: освітні послуги, міжнародний ринок освітніх послуг, міжнародні освітні відносини, міжнародна торгівля, торговельні бар'єри, способи надання освітніх послуг, лібералізація ринків освітніх послуг.

Summary. *Introduction. The process of deregulating the service sector aims to limit overall government intervention in a particular service sector, whereas the liberalization of trade in services seeks to ensure that domestic regulations do not discriminate against foreign service providers entering domestic markets.*

Objective. The objective of this article is to analyze the role of educational services in economic systems, the characteristics and methods of global trade in educational services, classifications of institutional barriers in international trade, and the economic and social consequences of liberalizing educational service markets.

Materials and Methods. The methodological framework of the study is based on theoretical developments in global economic science regarding the regulation of international trade in services within the context of globalization. To achieve the stated goal, the following methods were used: the historical-logical method, a system-functional approach to analyzing economic processes and relationships, as well as factor and structural analysis.

Results. The scientific article analyzes the features of regulating international trade in educational services in the context of the four main modes

of service trade according to the classification of the General Agreement on Trade in Services (GATS). It is determined that trade barriers restrict competition and can affect the assortment, quality, cost, and price of providing educational services. It has been proven that some types of restrictions in educational services are common forms of trade barriers that also operate in other service sectors, while others are unique to this sector. From the perspective of national trade policy, restrictions in educational services appear necessary to achieve the goals of ensuring quality, protecting consumers, and achieving social, cultural, and/or other economic objectives. It has been established that the liberalization of trade in educational services contributes to deeper integration of countries into global value chains and the development of modern skills necessary for providing various services, particularly business services, accounting, design, and research and development. There is a direct dependence between the pace of knowledge growth and the pace of economic growth. The thesis is substantiated that effective educational policy can play a key role in developing the competitive capabilities of the national economy in global markets.

Prospects. A key issue in the institutional regulation of trade in educational services is optimizing the balance between regionalism and globalization based on the norms and principles of the WTO. International partnerships in higher education must operate under clearly defined rules. WTO member states have already introduced relevant mechanisms, particularly within UNESCO, through international agreements on the recognition of academic qualifications and a network of national information centers for the verification of foreign diplomas. It is crucial to continue developing these mechanisms and ensuring their effective implementation with governmental support to safeguard the rights of learners.

Key words: *educational services, international educational services market, international educational relations, international trade, trade barriers, methods of providing educational services, liberalization of educational service markets.*

Постановка проблеми. Важлива роль освіти у сприянні економічному зростанню, особистісному та соціальному розвитку, а також у зменшенні нерівності є загальновизнаною. Країни прагнуть забезпечити своїм громадянам необхідні знання та навички для активної участі у процесах соціального та економічного розвитку. Освіта надає можливість долати виклики, пов'язані з технологічними змінами та глобальною комерційною інтеграцією.

Завдяки здатності забезпечувати навички та сприяти ефективній участі у формуванні компетенцій фахівців, освіта відіграє ключову роль у процесах економічної адаптації ринку робочої сили до технологічних змін. У багатьох країнах виявлено прямий зв'язок між рівнем освіти та вразливістю до безробіття. Багато досліджень також визначають нерівність в освіті та рівні навичок як один із ключових факторів, що впливають на ринок праці. Робочі місця не лише трансформуються та переходять від менш кваліфікованих професій, але й працівники з нижчим рівнем освіти стикаються зі зниженням реальних доходів, тоді як особи з вищою освітою зберігають або навіть покращують свої доходи. Освітні послуги стали одним із найбільших секторів сфери послуг у багатьох країнах світу, як за часткою у ВВП, так і за рівнем зайнятості. Вони не лише забезпечують значну частку робочих місць і доходів у багатьох країнах, а й відіграють ключову роль як складова виробництва інших товарів і послуг. Тому ефективний сектор освітніх послуг є критично важливим для загального економічного розвитку. Так аналітики Morgan Stanley Research прогнозують, що вартість глобальної освітньої індустрії збільшиться до 8 трлн дол США у 2030 р. порівняно з 6 трлн у 2022 р. і, причому основними факторами створення вартості будуть не стільки зростання ринку, скільки консолідація, масштабування та підвищення ефективності галузі в цілому. Сьогодні, використання технологій в освітянській галузі сприяє швидшому

поширенню інформації та демократизації навчання, підвищують якість освіти, роблять освітню систему ефективнішою та менш затратною [10].

Слід зазначити, що вища освіта суттєво відрізняється від більшості інших сфер послуг, оскільки через її суспільне призначення зазвичай спостерігається значний рівень державного втручання у надання освітніх послуг, яке співіснує з приватним фінансуванням та комерційною діяльністю. Це поєднання державного і приватного секторів пронизує не лише саму галузь, але й окремі заклади вищої освіти. Саме з цієї причини відкриття ринку освітніх послуг є важливим для успішної глобалізації. Лібералізація може принести вигоди всім економікам, включаючи країнам, що розвиваються, за умови його ретельного планування та впровадження. Однак відкриття ринків освітніх послуг є особливо складним завданням. Зокрема, обговорення торгівлі освітніми послугами неможливе без розгляду питань імміграції та еміграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальна інформація щодо бар'єрів для потоків торгівлі освітніми послугами є вкрай обмеженою. Однак було проведено значну кількість досліджень щодо загальних бар'єрів у торгівлі послугами. Один із напрямів таких досліджень використовує економетричні моделі для кількісної оцінки впливу різних обмежень. Інший підхід передбачає оцінку різниці в цінах між національними та іноземними постачальниками послуг на різних ринках. Також застосовується методика частотного аналізу, яка показує, як часто певні регуляторні заходи використовуються в окремих сегментах сфери послуг у певних країнах [11; 12].

Деякі наукові роботи використовують так звані податкові еквіваленти для оцінки бар'єрів, що обмежують потоки прямих іноземних інвестицій (FDI), які могли б супроводжувати лібералізацію торгівлі послугами [6]. Дослідження Робінсона та ін. (1999), Ді та Генслоу (2000), Деардорффа та

ін. (1997) спрямовані на кількісну оцінку впливу лібералізації торгівлі послугами [23; 5; 4].

Більшість наявних досліджень включає числове моделювання (зазвичай на глобальному рівні) в рамках загальних моделей рівноваги, що базуються на традиційних підходах до лібералізації торгівлі товарами [24]. У таких моделях виробничі послуги зазвичай розглядаються як проміжний фактор виробництва, а бар'єри для торгівлі послугами представляються у формі тарифних обмежень *ad valorem*. Це можуть бути податкові еквіваленти (для потоків ПП) або тарифні еквіваленти (для потоків послуг).

Водночас, через брак достовірної інформації про транскордонну торгівлю освітніми послугами наразі відсутні конкретні дослідження, що надають кількісні оцінки вартості бар'єрів у цій сфері.

Слід зазначити, що побудовано велику кількість торговельних моделей, у яких доводиться, що країни отримують вигоду у результаті проведення лібералізації транзакцій з послуг [16; 8; 3; 15]. Автори цих моделей дійшли спільного висновку щодо економічних наслідків лібералізації торгівлі послугами як на глобальному, так і на національному рівнях:

- завжди є реальні глобальні вигоди від лібералізації торгівлі послугами. В багатьох дослідженнях доводиться, що вигоди лібералізації торгівлі послугами на глобальному рівні перевищують доходи від лібералізації в торгівлі сільськогосподарськими та промисловими товарами, разом узяті;
- країни, що розвиваються, економічно виграють більше, ніж розвинуті країни. Моделі лібералізації торгівлі послугами свідчать, що економіки з найвищою кількістю торговельних обмежень (а це переважно країни, що розвиваються) одержують найбільший прибуток від лібералізації;
- лібералізація торгівлі послугами дає могутній імпульс розвитку

сільського господарства і промисловості через міжгалузеві зв'язки в економіці. Збільшення пропозиції більш ефективних послуг приводить до суттєвого зростання продуктивності інших галузей економіки.

Постановка завдання. Дослідження особливостей і трендів регулювання міжнародного ринку освітніх послуг через призму класифікації торговельних бар'єрів і ефектів лібералізації торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Характерна відмінність між товарами та послугами полягає в тому, як уряд надає захист власному виробнику останньої. Через нематеріальний характер послуг, а також тому, що небагато операцій з послугами пов'язані з перетином кордонів, захист ринку послуг не можна забезпечити заходами на кордонах. Сфера послуг захищається від іноземної конкуренції головним чином національними нормативами та правилами щодо ППІ та участі іноземних постачальників послуг в діяльності локальних підприємств. Торговельні бар'єри впливають на можливість національних фірм конкурувати з іноземними компаніями, оскільки зазвичай стають причиною різниці між цінами на світовому та внутрішньому ринках. Відома теорія митного союзу Я. Вайнера є загальноприйнятим методом аналізу впливу торговельних бар'єрів на добробут країни. Однак у випадку торгівлі послугами використання традиційного тарифного підходу не завжди дозволяє встановити розмір торговельних бар'єрів.

Доцільнішим способом аналізу торговельних бар'єрів в торгівлі послугами є концепція, яка розглядає тарифний еквівалент як еквівалент податку на діяльність іноземних постачальників послуг у процесі конкуренції з вітчизняними компаніями. Іншими словами, тарифні еквіваленти можуть сприйматися як теоретичні тарифи, розраховані на створення економічного ефекту, подібного до ефекту реальних тарифів. Чим вищі тарифи, тим вища ціна на послуги, і тому тарифний еквівалент є виміром відсоткового підвищення ціни в результаті встановлення торговельних бар'єрів у порівнянні зі станом відсутності таких бар'єрів у

торгівлі послугами. Такий концептуально корисний спосіб використовується багатьма науковцями в дослідженнях впливу торговельних обмежень на економічний розвиток як окремої країни, так і світового господарства в цілому.

Тарифний еквівалент (TE) вимірюється як:

$$TE(\%) = [(P_f^1 - P_f^0) / P_f^0] \times 100, \quad (1)$$

де P_f^1 – ціна послуг, які постачаються іноземними виробниками за наявності бар'єрів; P_f^0 – ціна послуг, які постачаються іноземними виробниками за відсутності бар'єрів.

Роль торговельних бар'єрів у світлі концепції тарифного еквіваленту необхідно розглядати через основні способи здійснення міжнародних транзакцій у сфері послуг.

Перший спосіб стосується транскордонної торгівлі такими послугами, як телекомунікації, котрі передаються по всьому світові дещо подібно до торгівлі товарами. У цьому випадку іноземні постачальники забезпечують національних покупців послугами через міжнародні комунікаційні мережі. Наприклад, французька телекомпанія може надавати свої послуги замовнику в Мексиці, конкуруючи з місцевими фірмами. Торговельний бар'єр тут являє собою обмеження входу французької фірми на мексиканський ринок телекомунікацій, дискримінаційні податки на її операції або обмеження користування мексиканських споживачів її послугами. Тарифний еквівалент усіх названих бар'єрів буде визначатися як податок на діяльність французької компанії у Мексиці, який одночасно впливає і на місцевих постачальників та споживачів. Стосовно ж торгівлі товарами простий тарифний еквівалент може не передбачити всі ці ефекти, особливо в умовах недосконалої конкуренції. Навіть за наявності досконалої конкуренції такий еквівалент навряд чи буде помітний як проста різниця у цінах. У даному конкретному випадку не існує світової ціни на

мексиканські телекомунікаційні послуги, з якою можна було б порівняти націнки мексиканських компаній, тому тип та ціна послуги частково залежать від місцезнаходження споживача.

Другий спосіб здійснення міжнародних транзакцій у сфері послуг передбачає перебування споживача на території країни виробника послуги (наприклад, туристичні послуги чи послуги в галузі освіти). У даному випадку світова ціна не може бути критерієм для їх визначення. Скажімо, недоцільно порівнювати "світову ціну" відвідання Тадж-Махалу або навчання в Гарвардському університеті з цінами аналогічних послуг десь у Бразилії. У випадку існування в Бразилії обмежень на подорожі її громадян до Індії або США з метою споживання згаданих послуг ця обставина змінить внутрішній стан туристичних послуг і освітніх установ у Бразилії. Такі обмеження можуть бути виміряні, як еквівалент податку на виїзд та відвідання громадянами Бразилії цих країн та об'єктів.

Третій спосіб міжнародної торгівлі послугами, напевно, є найбільш загальним і важливим. Це забезпечення комерційної присутності як результат прямих іноземних інвестицій. Майже будь-яка послуга може бути надана фірмами однієї країни споживачам в іншій країні, якщо іноземним компаніям дозволено встановлювати комерційну присутність в цій країні. Іноземні постачальники послуг можуть стикатися з перешкодами як при входженні на ринок, так і при дальшому функціонуванні, а ефекти від застосування торговельних обмежень такі самі, як і від існування податків.

Четвертий спосіб надання послуг пов'язаний із тимчасовим рухом робочої сили між країнами. Праця сама є послугою, яка може бути запропонована шляхом міжнародної торгівлі, зазвичай у формі спеціальних програм із запрошення робітників-іммігрантів. Той факт, що статистичні дані про торгівлю послугами цим способом порівняно невеликі, свідчить про високі бар'єри в переміщенні робочої сили між країнами. Тарифний

еквівалент бар'єрів тут може бути вимірний як різниця у реальній заробітній платі між країнами за певними видами праці.

Обмеження в торгівлі освітніми послугами можна оцінювати за допомогою індексу торговельної обмеженості (*Trade Restrictiveness Index*). Методологія цього індексу була застосована до банківських послуг та морських перевезень [17; 18] і роздрібної торгівлі [13]. Кемп (2000) розробив метод вимірювання частотності (frequency measure), що оцінює кількість зобов'язань щодо лібералізації освітніх послуг, прийнятих країнами-членами СОТ у межах Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС) у 1994 р. [14].

Важливо враховувати, що міжкраїнні відмінності у сфері освітніх послуг можуть бути зумовлені не лише різними політичними пріоритетами, а й економічними, соціальними та демографічними факторами. Зростаюча конкуренція на ринку даних послуг, зумовлена не лише економічними, а й культурними факторами, супроводжується активними маркетинговими ініціативами у сфері освітянських послуг. Такі ініціативи, які фінансуються урядами, університетами або приватними компаніями, включають розповсюдження інформації про заклади освіти. Наприклад, так звані «освітні ярмарки» є одним із найпоширеніших механізмів залучення студентів, що використовуються урядами та закладами освіти безпосередньо або через спеціалізовані маркетингові агентства.

Обмеження в торгівлі освітніми послугами охоплюють державні заходи, що впливають на мобільність студентів, діяльність освітніх провайдерів, функціонування освітніх установ, а також поширення освітніх матеріалів і технологій. Бар'єри в освіті включають типові обмеження, характерні для інших сфер послуг, наприклад, обмеження на прямі іноземні інвестиції. Водночас вони містять специфічні заходи, що стосуються саме освітніх послуг, зокрема, вимоги до отримання віз для іноземних студентів.

Державне регулювання може обмежувати торгівлю та конкуренцію в один або кілька із таких способів:

- обмеження доступу до ринку;
- обмеження діяльності та гнучкості освітніх установ і провайдерів;
- дискримінація між національними та іноземними провайдерами, а також між внутрішнім та експортно-імпортним сегментами освіти;
- відсутність прозорості — застосування нормативних актів та стандартів може бути недостатньо зрозумілим, що збільшує витрати на їх дотримання.

Існує широкий спектр національних політичних рамок щодо надання освітніх послуг у міжнародній торгівлі. Політика країни-реципієнта щодо інтернаціоналізації вищої освіти відіграє ключову роль у визначенні масштабу, форми та глибини транскордонної освіти [25]. Рівень та форма відкриття ринку залежать від різних політичних чинників. Хоча всі країни отримають вигоду від більш відкритої торгівлі освітніми послугами, їхні потреби та пріоритети можуть відрізнятися.

Транскордонна торгівля освітніми послугами може стикатися з різними обмеженнями, зокрема:

- Вимога комерційної присутності — необхідність створення місцевого представництва або партнерства з місцевими компаніями для надання дистанційної освіти.
- Невизнання іноземних кваліфікацій — дипломи, здобуті шляхом дистанційного навчання, можуть не визнаватися державними установами або роботодавцями.
- Контроль за використанням освітніх ресурсів — обмеження на імпорт навчальних матеріалів, використання інтернет-ресурсів та супутникових технологій для дистанційного навчання.

Щодо обмежень для споживання освітніх послуг за кордоном можуть застосовуватися як до в'їзду, так і до виїзду студентів. Обмеження з боку

країни-приймача на в'їзд студентів є бар'єрами для експорту освітніх послуг національними провайдерами. Прикладами таких обмежень є:

- квоти або ліміти на кількість іноземних студентів;
- вимоги щодо отримання віз та супутні фінансові витрати;
- додаткові вимоги до реєстрації освітніх провайдерів, які займаються міжнародною діяльністю;
- обмеження доступу іноземних студентів до працевлаштування та державних пільг (наприклад, знижок на транспорт).

У деяких країнах-експортерах освіти існують вимоги щодо реєстрації постачальників освітніх послуг, тоді як інші застосовують принцип саморегулювання або добровільну акредитацію. Окрім прямих заходів, бар'єрами також можуть бути непрямі обмеження, які впливають на можливості студентів навчатися та працювати за кордоном.

Деякі країни також запроваджують обмеження на виїзд студентів за кордон, тобто на імпорт освітніх послуг. Такі обмеження включають:

- квоти на кількість студентів, які можуть навчатися за кордоном;
- візові вимоги для виїзду з країни;
- невизнання іноземних кваліфікацій, здобутих студентами за кордоном;
- регульовані обмеження на використання іноземної валюти, що може впливати на рішення студентів про навчання за кордоном.

Зростаючий попит на вищу освіту в країнах з обмеженими освітніми можливостями, особливо на ринках, що розвиваються, призвів до збільшення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з боку провідних університетів. Існує широкий спектр моделей інвестування: деякі країни вкладають кошти у вищу освіту шляхом створення повністю належних міжнародних філійних кампусів (International Branch Campuses, IBCs) або через спільні підприємства з місцевими освітніми установами, як у комерційних, так і в некомерційних цілях [26].

Державні заходи обмежують надання освітніх послуг через комерційну присутність двома основними способами.

1. Обмеження на створення освітніх закладів іноземними провайдерами. До цього способу відносяться наступні бар'єри:

- кількість іноземних провайдерів – ліцензійні вимоги, що обмежують кількість іноземних навчальних закладів, які можуть відкривати кампуси в країні;
- прямі іноземні інвестиції – встановлення верхніх меж володіння та контролю над національними освітніми установами для іноземних інвесторів;
- вимоги щодо спільних підприємств або партнерств – обов'язкове створення освітніх закладів лише у формі партнерства з місцевими установами;
- обмеження на вступ місцевих студентів до міжнародних шкіл – регуляції, які обмежують доступ місцевих громадян до міжнародних навчальних закладів, відкритих на території країни;
- визнання кваліфікацій – правила, які забороняють визнання іноземних університетів як «університетів» через невизнання їхніх дипломів та кваліфікацій.

2. Обмеження на функціонування освітніх установ.

Окрім обмежень на створення, освітні установи також стикаються з бар'єрами у своїй поточній діяльності. До них належать:

- вимоги до використання звання "університет" – регуляції, які обмежують право навчальних закладів використовувати університетський статус;
- локальні вимоги до працевлаштування – обов'язок наймати певний відсоток місцевих викладачів та адміністративного персоналу;
- контроль за змістом навчальних програм – необхідність відповідності навчальних програм державним стандартам;

- регулювання плати за навчання – обмеження на встановлення вартості освітніх послуг;
- маркетингові обмеження – контроль за рекламними кампаніями та залученням студентів;
- доступ до фінансів – обмеження на використання іноземної валюти та грошові перекази, що ускладнює фінансову діяльність закладів.

Такі обмеження суттєво впливають на міжнародну торгівлю освітніми послугами, обмежуючи доступ іноземних освітніх установ до ринків та перешкоджаючи глобальному розвитку освіти.

Державні обмеження на працевлаштування іноземних викладачів та академічного персоналу можуть стримувати діяльність іноземних освітніх установ. До таких обмежень належать:

- візові вимоги – складні або обмежувальні процедури отримання візи для іноземних викладачів;
- квоти на робочі дозволи – обмеження на кількість дозволів на роботу для іноземного викладацького складу;
- невизнання кваліфікацій іноземного персоналу – вимоги щодо повторного підтвердження диплому або сертифікації.

Такі регуляції можуть створювати додаткові витрати часу та ресурсів, а також ускладнювати доступ іноземних викладачів до місцевого ринку освітніх послуг.

Слід зазначити, що непрозорість нормативно-правової бази також може значно ускладнювати торгівлю освітніми послугами. Наприклад:

- індивідуальний підхід до прийняття рішень – відсутність чіткої політики може призводити до непередбачуваних, суб'єктивних рішень, що створює додаткові витрати та невизначеність для бізнесу;
- відсутність доступної інформації – складність доступу до офіційних документів або нормативних актів може перешкоджати освітнім установам у плануванні своєї діяльності;

- нечіткість формулювань у законодавстві – незрозумілі або суперечливі положення можуть створювати правову невизначеність для постачальників освітніх послуг.

Зниження адміністративних бар'єрів, підвищення прозорості регуляторного середовища та чітке формулювання політик можуть сприяти ефективнішій інтеграції ринку освітніх послуг у міжнародну економіку. Важливо та своєчасно провести всебічний аналіз чинників і політичних сфер, які потребують додаткової уваги з боку держави, щоб забезпечити доступ, розширення та вдосконалення участі країн у міжнародній торгівлі освітніми послугами.

Лібералізація торгівлі послугами передбачає зниження бар'єрів законодавчих обмежень відносно доступу на ринок і скасування дискримінаційних правил щодо іноземних осіб по всіх чотирьох способах забезпечення торгівлі освітніми послугами. Дерегулювання сфери послуг спрямоване на обмеження загального втручання держави в який-небудь сектор послуг. В той же час необхідно підкреслити, що лібералізація торгівлі послугами сумісна з державним регулюванням з метою захисту споживачів, збалансованого управління економікою, контролю за природними монополіями або вирішення соціальних завдань.

Таблиця 1

Класифікація торговельних бар'єрів в міжнародній торгівлі освітніми послугами на основі 4 способів постачання

Транскордонна торгівля	Споживання за кордоном	Комерційна присутність	Присутність фізичних осіб
• Вимоги щодо авторизації платежів за освітні послуги; • Заходи, що впливають на: – Імпорт або експорт освітніх матеріалів; – Імпорт або експорт послуг дистанційної освіти; – Доступ до надання послуг через електронні засоби.	З точки зору приймаючої економіки: • Візові вимоги та витрати на в'їзд; • Квоти на кількість іноземних студентів; • Квоти на кількість студентів у конкретному закладі; • Правила щодо секторів, у яких іноземним студентам заборонено навчатися; • Правила доступу студентів до працевлаштування; • Вимоги щодо іноземної валюти для іноземних студентів; • Рівень визнання попередніх освітніх кваліфікацій; • Визнання кваліфікацій, отриманих в інших країнах. З точки зору країни походження: • Вимоги для студентів щодо отримання виїзних віз; • Правила країни походження щодо доступу до іноземної валюти.	• Вимоги до іноземних постачальників щодо проходження тесту на економічну необхідність; • Обмеження на частку іноземного капіталу; • Вимоги щодо форм комерційних відносин; • Заходи, що визначають правову структуру постачальників; • Вимоги щодо національності або місця проживання для постійного персоналу; • Спеціальні податкові зобов'язання.	• Квоти на кількість тимчасового персоналу; • Інші заходи, що впливають на в'їзд або перебування іноземного персоналу; • Заходи ринку праці, що застосовуються до запрошених працівників; • Вимоги щодо національності або місця проживання.

Джерело: складено автором з використанням [19; 21]

В рамках ГАТС країни-учасниці взяли на себе зобов'язання щодо розширення доступу до ринку, що сприяє зростанню глобального експорту освітніх послуг. Однак освітні послуги залишаються серед найменш лібералізованих секторів, охоплених ГАТС (після аудіовізуальних і

енергетичних послуг). Члени СОТ не зобов'язані лібералізувати свої ринки освітніх послуг, і ГАТС передбачає винятки, що дозволяють уникати зобов'язань у випадках, коли послуги надаються «у здійсненні урядової влади», тобто як публічні послуги. Крім того, навіть якщо країна включає освітні послуги до своїх зобов'язань, вона може зберігати певні обмеження щодо іноземних інвестицій, встановлювати ліміти на кількість постачальників послуг, загальну вартість транзакцій або активів, а також інші види обмежень, наприклад, для забезпечення дотримання стандартів якості послуг [25].

У контексті глобальних зобов'язань прогрес у взаємному визнанні освітніх послуг суттєво відрізняється між країнами та групами за рівнем доходу. У той час як розвинені країни досягли успіху у взаємному визнанні освітніх послуг, ситуація у країнах, що розвиваються, та найменш розвинених країнах є значно складнішою, і прогрес у цьому напрямі залишається обмеженим. Зокрема, спостерігається значна асиметрія у стандартах та змісті освітніх послуг між різними країнами та регіонами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з результатів проведених досліджень можна зробити висновок, що обмеження в торгівлі освітніми послугами охоплюють державні заходи, які впливають на переміщення студентів, освітніх провайдерів, функціонування послуг, а також освітніх матеріалів і технологій. Бар'єри в освіті включають поширені види обмежень, що діють в інших сферах послуг, наприклад, обмеження на прямі іноземні інвестиції. Вони також охоплюють заходи, специфічні для освітніх послуг, такі як візові вимоги для іноземних студентів.

Ідеальною метою ефективної лібералізації ринку освітніх послуг є підвищення якості послуг та зниження їхньої вартості як у межах окремих країн, так і між ними. Тому під час розробки міжнародної політики дослідження мають враховувати бар'єри як внутрішнього, так і зовнішнього

середовища. Також існує нагальна потреба розглядати це питання в ширшому контексті регіональних торговельних ініціатив, оскільки більшість провідних регіональних торговельних угод включають торгівлю послугами до процесу поглиблення економічної інтеграції.

Література

1. Рябець Н., Тимків І. Глобалізація ринку освітніх послуг: регіональні особливості та інтеграційні перспективи України. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 6 (61). DOI: 10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.06.141.
2. Beverelli C., Fiorini M., Hoekman B. Services trade policy and manufacturing productivity: The role of institutions. *Journal of International Economics*. 2017. Vol. 104(C). P. 166-182.
3. Blank S., Egger P. H., Merlo V., Wamser G. A Structural Quantitative Analysis of Services Trade De-Liberalization. *Journal of International Economics*. 2022. Vol. 137. Article 103605.
4. Deardorff A., Stern R. Measurement of Nontariff Barriers. *OECD Economics Department Working Papers*. 1997. No. 179. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1997/01/measurement-of-non-tariff-barriers_g17a13cd/568705648470.pdf (дата звернення: 15.02.2025).
5. Dee P., Hanslow K. Multilateral Liberalization of Services Trade. *Productivity Commission Staff Research Paper*. Ausinfo, Canberra, 2000.
6. Dee P., Hanslow K., Phamduc T. Measuring the cost of barriers to trade in services. Trade in Services in the Asia-Pacific Region, *NBER-East Asia Seminar on Economics*. Vol. 11. University of Chicago Press, Chicago, 2003. P. 11-43.
7. Dee Ph. Impact of Trade Barriers on the Productivity of Higher Education Institutions. World Scientific Book Chapters. In: Philippa Dee (ed.),

Priorities and Pathways in Services Reform Part I – Quantitative Studies. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2013. P. 221-246.

8. Fiorini M., Hoekman B. Services Trade Policy and Sustainable Development. *World Development*. 2018. Vol. 112. P. 1–12.

9. Fu X., Wang T., Yang H. Does Service Trade Liberalization Promote Service Productivity? Evidence from China. *Sustainability*. 2023. Vol. 15. Article 6440. DOI: 10.3390/su15086440.

10. Global Education \$ 8 Trillion Reboot. June 7, 2023. URL: <https://www.morganstanley.com/ideas/education-system-technology-reboot> (дата звернення: 15.02.2025).

11. Hoekman B. Assessing the General Agreement on Trade in Services. The Uruguay Round and the Developing Economies, *Discussion Paper* No. 307. World Bank, Washington DC, 1995. P. 327-64.

12. Hoekman B., Primo Braga C. A. Protection and Trade in Services: A Survey. *Policy Research Working Paper* 1747. World Bank, Washington D.C., 2001.

13. Kalirajan K. Restrictions on Trade in Distribution Services. *Productivity Commission Staff Research Paper*. 2000. 66 p. URL: <http://www.pc.gov.au/publications> (дата звернення: 15.02.2025).

14. Kemp S. Trade in Education Services and the Impacts of Barriers on Trade. In: Findlay C., Warren T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications*. Routledge, London and New York, 2000. P. 231–245.

15. Li J., Lu Y., Song H., Xie H. Long-Term Impact of Trade Liberalization on Human Capital Formation. *Journal of Comparative Economics*. 2019. Vol. 47. P. 946–961.

16. Mattoo A., Rathindran R., Subramanian A. Measuring Services Trade Liberalization and Its Impact on Economic Growth: An Illustration. *Journal of Economic Integration*. 2006. Vol. 21. P. 64–98.

17. McGuire G., Schuele M. Restrictiveness of international trade in banking services. In: Findlay C., Warren T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications*. Routledge, London and New York, 2000. P. 201–214.

18. McGuire G., Schuele M., Smith T. Restrictiveness of international trade in maritime services. In: Findlay C., Warren T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications*. Routledge, London and New York, 2000. P. 172–188.

19. Measures Affecting Trade and Investment in Education Services in the Asia-Pacific region. *A Report to the APEC Group on Services*, 2001. URL: https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2001/12/Identification-of-Measures-Affecting-Trade-and-Investment-in-Education-Services-in-the-AsiaPacific-R/01_cti_gos_edusvcs.pdf (дата звернення: 15.02.2025).

20. Nguyen-Hong D. Restrictions on trade in professional services. *Productivity Commission Staff Research Paper*. AusInfo, Canberra, August 2000.

21. Nguyen-Hong, D., Wells, R. Restriction on trade in Education Services. Some basic indexes. *Productivity Commission Staff Working Papers*. 2003. URL: <https://www.pc.gov.au/research/supporting/education-restrictions/roties.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).

22. Raychaudhuri A., De P. Barriers to Trade in Higher Education Services: Empirical Evidence from Asia-Pacific Countries. *Asia-Pacific Trade and Investment Review*. 2007. Vol. 3, No. 2. P. 67–84.

23. Robinson S., Wang Z., Martin W. Capturing the Implications of Services Trade Liberalization. *Paper Presented at the Second Annual Conference on Global Economic Analysis*. Ebberuk, Denmark, June 20–22, 1999.

24. Varghese V. GATS and Higher Education: The Need for Regulatory Policies. *Research Papers IIEP*. 2007. 22 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf000015068> (дата звернення: 15.02.2025).

25. Whalley J. What can the Developing Countries Infer from the Uruguay Round Models for *Future Negotiations*. Policy Issues in International Trade and Commodities, Study Series No. 4. UNCTAD, New York and Geneva, 2000.

26. Zimny Z. Foreign Direct Investment in Education. *SSRN Papers*. December 18, 2011. URL: <https://ssrn.com/abstract=2433876> або <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2433876>.

References

1. Ryabets, N., and Tymkiv, I. (2019). Globalizatsiia rynku osvitynih posluh: rehionalni osoblyvosti ta intehtatsiini perspektyvy Ukrainy [Globalization of the educational services market: regional features and integration prospects of Ukraine]. *Halytskyi Ekonomichnyi Visnyk*, 6(61). https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.06.141 [in Ukrainian].

2. Beverelli, C., Fiorini, M., and Hoekman, B. (2017). Services trade policy and manufacturing productivity: The role of institutions. *Journal of International Economics*, 104(C), 166-182.

3. Blank, S., Egger, P. H., Merlo, V., and Wamser, G. (2022). A structural quantitative analysis of services trade de-liberalization. *Journal of International Economics*, 137, 103605.

4. Deardorff, A., and Stern, R. (1997). Measurement of nontariff barriers. *OECD Economics Department Working Papers*, 179. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1997/01/measurement-of-non-tariff-barriers_g17a13cd/568705648470.pdf.

5. Dee, P., and Hanslow, K. (2000). Multilateral liberalization of services trade. *Productivity Commission Staff Research Paper*. Ausinfo, Canberra.

6. Dee, P., Hanslow, K., and Phamduc, T. (2003). Measuring the cost of barriers to trade in services. In To, T., and Krueger, A. (Eds.), *Trade in Services in the Asia-Pacific Region*, NBER-East Asia Seminar on Economics (Vol. 11, pp. 11-43). University of Chicago Press, Chicago.

7. Dee, P. (2013). Impact of trade barriers on the productivity of higher education institutions. In Philippa Dee (Ed.), *Priorities and Pathways in Services Reform Part I – Quantitative Studies* (pp. 221-246). World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
8. Fiorini, M., and Hoekman, B. (2018). Services trade policy and sustainable development. *World Development*, 112, 1–12.
9. Fu, X.; Wang, T.; Yang, H. (2023). Does Service Trade Liberalization Promote Service Productivity? Evidence from China. *Sustainability* 2023, 15 6440. <https://doi.org/10.3390/su15086440>
10. Global Education \$ 8 Trillion Reboot. (2023, June 7). Retrieved from <https://www.morganstanley.com/ideas/education-system-technology-reboot>
11. Hoekman, B. (1995). Assessing the General Agreement on Trade in Services. In Martin, W., and Winters, L. A. (Eds.), *The Uruguay Round and the Developing Economies*, Discussion Paper No. 307 (pp. 327-64). World Bank, Washington DC.
12. Hoekman, B., and Primo Braga, C. A. (2001). Protection and trade in services: A survey. (*Volume 1*), *Policy Research Working Paper 1747*. World Bank, Washington D.C.
13. Kalirajan, K. (2000). Restrictions on trade in distribution services. *Productivity Commission Staff Research Paper*, 66 p. Retrieved from <http://www.pc.gov.au/publications>.
14. Kemp, S. (2000). Trade in education services and the impacts of barriers on trade. In Findlay, C., and Warren, T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications* (pp. 231–245). Routledge, London and New York.
15. Li, J., Lu, Y., Song, H., and Xie, H. (2019). Long-term impact of trade liberalization on human capital formation. *Journal of Comparative Economics*, 47, 946–961.

16. Mattoo, A., Rathindran, R., and Subramanian, A. (2006). Measuring services trade liberalization and its impact on economic growth: An illustration. *Journal of Economic Integration*, 21, 64–98.

17. McGuire, G., and Schuele, M. (2000). Restrictiveness of international trade in banking services. In Findlay, C., and Warren, T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications* (pp. 201–214). Routledge, London and New York.

18. McGuire, G., Schuele, M., and Smith, T. (2000). Restrictiveness of international trade in maritime services. In Findlay, C., and Warren, T. (Eds.), *Impediments to Trade in Services: Measurement and Policy Implications* (pp. 172–188). Routledge, London and New York.

19. Measures Affecting Trade and Investment in Education Services in the Asia-Pacific region. *A Report to the APEC Group on Services*, 2001. URL: https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2001/12/Identification-of-Measures-Affecting-Trade-and-Investment-in-Education-Services-in-the-AsiaPacific-R/01_cti_gos_edusvcs.pdf

20. Nguyen-Hong, D. (2000). Restrictions on trade in professional services. *Productivity Commission Staff Research Paper*. AusInfo, Canberra.

21. Nguyen-Hong, D., Wells, R. Restriction on trade in Education Services. Some basic indexes. *Productivity Commission Staff Working Papers*. 2003. URL: <https://www.pc.gov.au/research/supporting/education-restrictions/roties.pdf>

22. Raychaudhuri, A., and De, P. (2007). Barriers to trade in higher education services: Empirical evidence from Asia-Pacific countries. *Asia-Pacific Trade and Investment Review*, 3(2), 67–84.

23. Robinson, S., Wang, Z., and Martin, W. (1999). Capturing the implications of services trade liberalization. *Paper Presented at the Second Annual Conference on Global Economic Analysis*, Ebberuk, Denmark, June 20–22.

24. Whalley, J. (2000). What can the developing countries infer from the Uruguay Round models for future negotiations? *Policy Issues in International Trade and Commodities, Study Series No. 4*. UNCTAD, New York and Geneva.

25. Whalley, J (2000). *What can the Developing Countries Infer from the Uruguay Round Models for Future Negotiations, Policy Issues in International Trade and Commodities, Study Series No.4, UNCTAD, New York and Geneva*

26. Zimny, Z. (2011). Foreign direct investment in education. *SSRN Papers*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2433876> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2433876>.